

פרק חמישי: בין ייאוש לבנייה: מירושלים ליבנה

ג. רבן יוחנן בן זכאי (ריב"ז) והקמת המרכז ביבנה
3. המשבר שנוצר בחברה היהודית עקב חורבן בית-המקדש והסכנות שנסקפו לחברה היהודית עקב משבר זה.

לאחר חורבן הבית השני נוצרה בחברה היהודית אוירה של ייאוש ומשבר. התבוסה לרומאים, ההרס ותקנות הכיבוש הקשות שהנהיגו הרומאים הכבידו מאד על הציבור היהודי. אולם מעל לכל היה חורבן בית המקדש המכה הגדולה ביותר שספג העם היהודי. בית המקדש היה עד החורבן המרכז הדתי, המשפטי והלאומי של הציבור היהודי. עם החורבן נעלם בבת אחת מרכז זה ונודעו לכך השלכות חברתיות, דתיות ומוסדיות מרחיקות לכת: הכהונה הגדולה, הסנהדרין, מוסדות ההנהגה, הפולחן הדתי הקשור למקדש, העלייה לרגל – כל אלה חדלו להתקיים שינויים בתחום הדתי-המקדש וירושלים יסוד שנעקר- חורבנו היווה מהלומה קשה ליהודים, הלם ואבל כבד. לחורבנו מספר השלכות שהובילו אותם למשבר רוחני קשה.

מדוע גרם החורבן של המקדש לייאוש ומשבר בעם?

- נוצר חלל בחיי היומיום עם אובדן המרכז הפולחני ליחיד ולעם. לא ניתן לקיים מצוות הקשורות לקורבנות.

- בעיות באמונה: מבוכה ובלבול, ייאוש ודיכאון, במיוחד לגבי דור שסבר שהוא בתהליך גאולה (התפיסה שרווחה שהמקדש לא יחרב ושה' לא ירשה את חורבנו- התנפצה) ניצחון רומא התקבל כעליית מלכות הרשע יחד עם עליית הנצרות.

- אובדן הסנהדרין – "סנהדרין בצד המזבח"- התמוטטות מוסד ההנהגה המרכזי דווקא בשעה שהעם היה זקוק לו ביותר.

- אובדן המקדש יצר חרדה משום שאין דרך לכפרת עוונות. (העלאת קורבנות) עולם בלי מקדש הוא פגום. נפגם הקשר המוחשי בין האדם לאלוקיו שכן, אין אפשרות לכפר על חטא. אובדן המקדש פגע באחדות הלאומית.

- אובדן מרכז הקודש-תחושה של ניתוק הקשר עם ה': הרס, דלדול אוכלוסין ומצוקה כלכלית.

הסכנות:

תגובת היהודים-ייאוש ואבדן הדרך-ביטויים לייאוש:

-פגיעה באמונה, בלבול, מצוקה נפשית, התנצרות וחוסר יכולת להשתקם.

-הסתגפות והתנזרות מהנאות החיים לאות אבל. לא לשתות יין, לא לאכול בשר ולא להינשא.

-הייתה סכנה שהחורבן והגלות עלולים להביא הרס גם על קיומו של עם ישראל ותורתו.

-סכנה שתשכח התורה מישראל וישכחו מנהגים לזכר חורבן בית ראשון: צום תשעה באב ושבירת הכוס מתחת לחופה.

עם חורבן הבית באה לסופה תקופה של כ-600 שנים מחנוכת בית המקדש השני ועד חורבנו בשנת 70 לסה"נ.

המרכז הרוחני, דתי, מדיני והמשפטי של היהודים חרב.

4. בניית המרכז ביבנה: עיצוב חיים יהודיים ללא מקדש, יצירת גורמים מלכדים חדשים:

תקנות חדשות 'זכר לחורבן', בית-הכנסת, לימוד התורה והתפילה.

רעיון מרכזי:

מנהיגים רוחניים חדשים שהובילו את העם ע"י רעיונותיהם החדשים וע"י עיצוב חיים

יהודיים ללא מקדש ויצירת גורמים משמרים ומלכדים.

המנהיג ראשון שהניח את הבסיס היה ריב"ז [רבן יוחנן בן זכאי]

המרכז הרוחני שהוקם ביבנה, מצפון לאשדוד, לאחר חורבן הבית הטביע את חותמו בהיסטוריה של עם ישראל, והיה אחד

המרכזים היהודים החשובים ביותר שהוקמו מאז ומעולם.

המרכז היהודי ביבנה וחתימת המשנה והתלמוד – שניים מעמודי התווך של הדת היהודית והאומה היהודית מאז ועד היום, שתי יצירות מופת שנהגו, נערכו ונכתבו דווקא בתקופה זו

שהחלה עם החורבן.

לאחר תום המרד התרכזה בעיר יבנה קבוצת חכמים נכבדה שפעלה להקמת הסנהדרין שבראשה בתחילת הדרך עמד רבן יוחנן בן-זכאי.

מדוע יבנה?

שמה של יבנה הלך לפניו מאז שרבן יוחנן בן זכאי, גדול הרבנים בדורו, עבר אליה מירושלים לאחר שביבנה ובלוד רוכזו כול היהודים שהתנגדו למרד. הוא פעל ביבנה בשנים 60-70 לסה"נ

וחידש בה את הסנהדרין לאחר חורבן ירושלים בידי הרומאים.

פעולה זו נעשתה כדי להמשיך את החיים ברוח היהדות גם לאחר חורבן בית המקדש.

רבן יוחנן בן זכאי – היה – **"חכם"** – מחכמי יבנה, מעמד של בקיאים ומפרשי תורה, לרוב חברי סנהדרין שלפני החורבן – לכן התואר "רבן" שפירושו מורה-לרוב השתייכו לכת הפרושים.

ריב"ז-היה ממשפחת הכהנים ואחד ממנהיגי הפרושים. היה מנהיג חשוב בעת חורבן בית שני והמרד הגדול-במאה הראשונה לסה"נ. בימי המרד הגדול בשנים 66-73 התנגד רבן יוחנן בן זכאי לקנאים. רבן יוחנן בן זכאי חי בירושלים בעת המצור הנורא ששמו הרומאים על העיר. היה הצעיר והמוכשר בקרב תלמידיו של הלל. נחשב לאחראי המרכזי על שיקום היהדות הרוחנית לאחר החורבן. התואר רבן ניתן לו משום שכהן תקופה מסוימת כנשיא הסנהדרין, למרות העובדה שלא השתייך למשפחת נשיאי בית הלל הזקן.

כמו כן לפני החורבן היה לו בית מדרש בירושלים ושמש כמשנה לראש הסנהדרין.

ריב"ז היה הראשון לפעול בתקופת המעבר, תקופת המשבר והשבר שיצר החורבן וניסה להנהיג אורח חיים חדש.

ביבנה הניח את היסודות שעצבו מחדש את דמותה של היהדות ויצרו מסגרת חדשה לחיי העם במטרה להמשיך את החיים

הדתיים, החברתיים והלאומיים ללא מקדש ולהנהיג אורחות חיים שאינם תלויים בבית המקדש ובהקרבת הקורבנות.

יהודי יכול לקיים את יהדותו בכול מקום גם ללא מרכז פולחני.

תפיסתו המרכזית הייתה **להיות מציאותי ללא ייאוש**. בשעה הקשה ביותר כשרבים נואשו וסרבו להתנחם וכשכול המסגרות התמוטטו, הוא היה אופטימי והיה הראשון לקחת את ההנהגה לידי.

יש לשקם את האומה, לבנות חיים יהודים ללא מקדש ולמלא את החלל שנוצר.

לבנות לעם היהודי זהות לאומית חדשה על בסיס חוסנו וכוחו הרוחני.

וכול זאת כדי להמשיך לקיים את מסגרת החיים הדתיים, החברתיים והלאומיים.

ריב"ז היה מנהיג חזק שהצליח למשוך אחריו את העם ולהוכיח לו שיש דרכים נוספות לעבודת ה'. הוא שם דגש על חינוך ולימוד התורה שהפכו מעתה לדרך חיים שתאפיין את היהדות מאז ועד היום.

למרות שהרומאים לא הכירו במנהיגותו הם לא הפריעו לו לפעול.

מטרות פעולותיהם של חכמי יבנה-ריב"ז ורבן גמליאל אחריו:

- ❖ כינון החיים הציבוריים ועיצוב מחדש של החיים היהודיים ללא קיומו של המקדש.
  - ❖ כינון הנשיאות ובית הדין הגדול כמוסדות המרכזיים של העם היהודי והעברת סמכויות מרכזיות אליהם (כמו קידוש החודש וקביעת לוח הזמנים לחגים והמועדים).
  - ❖ קביעת מקומו של בית הכנסת כמקום הפולחן במקום המקדש.
  - ❖ קביעת דרכי כפרת עוונות ופולחן במקום הקרבת הקורבנות: התפילה, המצוות, התשובה ומעשי החסד – ואלה נתונים לביצוע בידי כל אדם.
  - ❖ קביעת הלכה אחידה אשר תחייב את כולם (לאחר דיון ושיקול) ותבטל את קיומם של זרמים ופלגים מנוגדים ביהדות.
- פעולותיו של ריב"ז:**

ניחום העם, גיבושו וחיסול הפלגנות-הפילוג-הגדרת גבולות היהדות ע"י גיבוש דרך אחת נכונה שתאחד את העם.

בניית בסיס אידיאולוגי חדש בהתקנת שורה של תקנות וקביעת הלוח העברי.

פעולות להקמת הסנהדרין ובית מדרש ביבנה.

- פעולות לשיקום כלכלי-קביעת הלכות שנועדו לעזור, לחייב ולעודד גאולת קרקעות, בנייה מחדשת של יישובים ושיקום החקלאות

וחיי הכלכלה.

חשיבות התקנות- כיצד סייעו לעם להתמודד עם המשבר?:

-אפשרו קיום תקין של חיי הדת בהעדר המקדש, -נועדו להרחיב את עבודת האל ולהעבירה אל מחוץ לבית המקדש כגון קביעת תחליפים להקרבת קורבנות.

התקנה	תוכן התקנה לאחר החורבן ומטרתה	המצב בזמן המקדש
כפרה על עוונות	גמילות חסדים-עזרה רוחנית וחומרית לזולת.	העלאת קורבן בבית במקדש.
קורבנות	התפילות החליפו את הקורבנות במטרה להתקרב אל ה'.	העלאת קורבן-מנחה מן החי או מן הצומח שהוקרבה לה', ומטרתה להתקרב אל ה'.
תקיעת שופר בראש השנה	תקיעת שופר בראש השנה שחל בשבת בכל עיר שיש בה בית הדין כמו ביבנה. כך ניתק את התקיעה בשופר מבית המקדש.	בראש השנה שחל בשבת תקעו בשופר רק בבית המקדש. כשחל ביום חול התפשט לרחבי א"י.
נטילת לולב	כול אדם בכול יישוב יטול לולב במשך שבעה ימים כמו שהיה בבית המקדש. כך עצב מחדש את היהדות ושמר על התקווה לבנות מחדש בית מקדש.	נהגו לשאת את הלולבים ולהקיף את המזבח בבית המקדש במשך שבעה ימים ובכל מקום אחר רק ביום הראשון של החג.
חג הפסח	<ul style="list-style-type: none"> נקבע כי אכילת מצה ומרור בסעודת הפסח היא מצווה. נוסף מנהג קריאת ההגדה של פסח, שחיבורה מיוחס לרבן גמליאל ולחכמים בני תקופתו. 	כל משפחה הקריבה את קורבן הפסח במקדש, ולאחר מכן ערכה סעודה שבה אכלו את קורבן הפסח, מצות ואולי גם מרור.
ברכת הכוהנים	הכוהנים יחלצו את סנדליהם ויברכו בבתי הכנסת כמו שהיה נהוג בבית המקדש. כך נעשתה השוואה בין עבודת האל בבית המקדש לעבודה בבית הכנסת ונשמרה קדושת הברכה.	הכוהנים נהגו לברך את העם רק בבית המקדש, הכוהנים ברכו כשהם מהלכים יחפים.
תפילה	<p>רבן גמליאל קבע את חובת התפילה גם ביחידות שלוש פעמים ביום.</p> <p>רבן גמליאל קבע נוסח קבוע ואחיד לתפילת שמונה עשרה-היא התפילה העיקרית בסדר התפילה בימות החול והיא נאמרת בתפילות שחרית, מנחה וערבית.</p>	חובת התפילה חלה רק בציבור - במקדש ובבתי כנסת.

היו זכר למקדש-העם יכול היה להשלים עם האובדן וגם לשוב ולקוות לבנייתו בעתיד. -התקנות התוו דרך חדשה, מעשית וברורה להתנהלות בחיי היומיום-העניקו מסגרת רוחנית וחברתית אחידה.

-ריכוז סמכויות בידי בית הדין-כדי לבסס הנהגה לעם.
-תרמו לביסוס בית הכנסת כמוסד דתי מרכזי לעיסוק בעבודת האל.
-גרמו לאיחוד העם וליכודו-המרכז ביבנה היה תחליף והמשך לבית המקדש.

לסיכום המרכז ביבנה:

ליבנה מקום מרכזי בתולדות היהדות-המעבר "מירושלים ליבנה" התבסס על ההכרה שחיים יהודיים יכולים לפרוח בכל מקום ובכל זמן.
ביבנה גובש דפוס חדש של יהדות ששלט בחיי היהודים עד התקופה החדשה והבטיח את קיומו של העם לדורות.